

آموزش مجازی حج
مدیریت اهل سنت

درس

احکام مبتلابه شوافع

جلسه هفتم

حج

تهیه شده در بخش آموزش مجازی حج
مدیریت اهل سنت بعثه مقام معظم رهبری

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

آداب سفر حج به صورت خلاصه:

۱- کسانی که قصد زیارت خانه ی خدا را دارند شایسته است ابتدا گناهانش را به یاد بیاورد و از خداوند تواب و غفار طلب آمرزش کند و اموالی که به صورت غصب و یا ستم از مردم گرفته به صاحبش مسترد نماید و همه ی بدهی هایش را به طلب کاران ادا نماید و مخارج زندگی کسانی را که نفقه ی آنها بعهده ی اوست تا هنگام برگشتن آماده سازد و همه ی امانت ها را به صاحبانش تحویل نماید و در حد وسع و توان مال حلال را با خود بردارد و دادن صدقه به نیازمندان قبل از عزیمت و در هر زمان عملی بسیار نیکو است.

۲- باید از دوستان و همسایگان خداحافظی کند و از آنان طلب دعا و حلیت نماید.

۳- قبل از خروج از خانه شایسته است دو رکعت نماز مستحب بجا آورد سپس دو دستش را بلند کرده و به اخلاص دعا کند و بگوید خداوندا تو در سفر رفیقی و در خانواده و فرزندانم جانشینی ما و ایشان را از هر آفت و بلایی حفظ کن بار الها ما در این سفر نیکی و تقوا را از تو می طلبیم و عملی را از تو خواهانیم که رضای تو در آن باشد خداوندا از مشقت سفر و پریشانی و ناامیدی و از نا گواری در خانواده و مال و فرزند به تو پناه می بریم.

۴- خروج از خانه (هنگامی که به در خانه میرسد) بگوید بسم الله توکلت علی الله لا حول و لا قوه الا بالله و نیز بگوید پروردگارا به تو پناه میبرم از اینکه کسی را گمراه کنم یا کسی را ذلیل کنم یا ذلیل شوم یا ستم کنم و یا مرا ستم کنند خدایا من برای کبر و خود نمائی از خانه خارج نشده ام و نه برای ریا و شهوت بلکه برای دوری از خشم تو و بدست آوردن رضایت تو و برای ادای واجبات تو و به پیروی از سنت پیغمبرت بیرون آمده ام و سفر میکنم.

۵- هنگام سوار شدم در فرودگاه و یا هر جای دیگر بگوید (سبحان الذی سخر لنا هذا و ما کناله مقررین) یعنی منزله است آن خدایی که این مرکب را مسخر ما گرداند و ما هرگز مهار کننده ی آن نبوده ایم.

مناسک حج و عمره:

حج در زبان عربی به معنی قصد است و در اصطلاح شرع به معنی قصد زیارت خانه کعبه برای ادای افعال حج است از قبیل طواف، سعی بین صفا مروه، وقوف در عرفه و دیگر مناسک بیت الله الحرام میباشد.

حج به دلیل قرآن، سنت نبوی و اجماع امت اسلامی فرض است.

دلیل قرآن: خداوند متعال میفرماید (ولله على الناس حج البيت من استطاع اليه سبيلا) خداوند فرض نموده که هر کس قدرت و استطاعت مالی و جسمی داشت از خانه ی خدا زیارت بعمل آورد و قصد حج آن کند.

پیامبر(ص) میفرماید: (بنی السلام علی خمس) بنای اسلام پنج چیز است که حج یکی از ارکان پنجگانه اسلام است و امت اسلامی بر آن اجماع دارند، حج در طول عمر یک بار واجب و فرض است. پیامبر(ص) میفرماید: (الحج مرة واحدة فمن زاده تطوع اخرجه امام احمد) در طول عمر یک بار فرض است پس هر کس پیش از یک بار حج کند داوطلبی است و سنت میباشد. عمره نیز چون حج فرض است به دلیل آیه ۱۶۹ سوره بقره که میفرماید: (واتموا الحج والعمرة لله) حج و عمره را با دستور خدا و برای او به اتمام برسانید.

از ام المومنین روایت شده که گفت: (انها قالت يا رسول الله (ص) هل على النساء جهاد. قال نعم جهاد لا قتال فيه الحج والعمرة) ای رسول خدا آی ا بر زنان جهاد واجب است؟ پیامبر(ص) فرمودند: آری جهادی که در آن جنگ نیست حج و عمره میباشد.

بر کسی که اراده حج دارد واجب است که احکام حج را به تمامی از واجبات و محرمات و مکروهات و مباحات را یاد گیرد چون خداوند متعال عبادت را از کسی قبول نمی کند که بدان عبادت جاهل باشد پس هر چیزی که عمل بر آن واجب باشد علم بر آن نیز واجب است.

خداوند متعال می فرماید: (فاسالوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون) هر گاه چیزی را که عمل آن واجب است نمی دانید آن را از کسی بپرسید و فرا گیرید که اهل ذکر و عالم به آن باشد. نخستین چیزی که واجب است هر کس یاد بگیرد شناختن حلال و حرام است چون اگر کسب، حلال و پاک باشد عمل انسان نیز پاک، و رو به فرونی است و اگر کسبش حلال و پاک نباشد بیم آن می رود عملش پزیرفته نشود. خدای تعالی میفرماید (انما يتقبل الله من المتقين) براستی خداوند تنها اعمال متقیان را قبول میکند. شاعر چه نیکو گفته است.

اِذَا حَجَجْتَ بِمَالٍ اَصْلُهُ سُحْتٌ فَمَا حَجَجْتَ وَلَكِنْ حَجَجْتَ الْبَعِيرُ

هرگاه با مالی که اصل آن حرام است به حج بروی، به حج نرفته ای بلکه این شتر است که به حج رفته است.

حج یکی از بزرگترین اعمال:

پیامبر اسلام (ص) می فرماید: (افضلُ الأعمالِ عندالله ايمانٌ لاشكَ فيه و غزوٌ لا غلُولَ فيه و حجٌّ مبرورٌ) برترین اعمال نزد خدا ایمانی است که در آن شک نباشد و جهادی است که در آن خیانت و دزدی از مال غنایم نباشد و حجی است که مقبول باشد.

پیامبر(ص) می فرماید: (من حجَّ فلم يرفثْ رجعَ كهْيْتِه يَوْمَ ولدتهُ اُمُّه) هر کس اعمال حج را گزارد و سخن ناشایسته نگفت وقتی از سفر حجش بر گردد آنگونه از گناهانش پاک میگردد که گویی تازه از مادر زاده باشد.

برای وجوب حج چند شرط وجود دارد:

۱-مسلمان بودن

۲- بالغ بودن

۳- عقل داشتن

۴- حریت و آزاد بودن

۵- استطاعت و توانایی

استطاعت دو نوع است: استطاعت مستقیم و استطاعت غیر مستقیم برای استطاعت مستقیم امور زیر لازم است.

۱- توانایی مالی، توانایی بدنی، امنیت راه

۲- وجود توشه و آذوقه ی رفت و برگشت و هزینه ی سفر خود و نفقه ی کسانی که نفقه شان بر وی واجب است در مدت رفت و برگشت.

استطاعت غیر مستقیم آن است که شخص مکلف به علت پیری و یا مریضی قادر به ادای مناسک حج و عمره نباشد ولی قادر به تامین هزینه ی کسی باشد که بجای وی در زمان حیات یا بعد از مرگش حج یا عمره را برایش انجام دهد.

ارکان و پایه های حج پنج مورد است:

رکن اول: احرام است هدف از احرام لباس احرام نیست بلکه هدف از احرام عبارت است از نیت و قصد دخول در حج یا دخول در عمره، بدان جهت احرام نامیده شده است که انسان را از ارتکاب محرمات منع میکند. در حین بستن احرام اگر قصد حج کند میگوید (نویت الحج واحرمت به لله) یعنی نیت حج کردم و احرام به حج بستم برای خدا و اگر قصد عمره کند میگوید (نویت العمره واحرمت بها لله) نیت عمره کردم و احرام به عمره بستم برای خدا. و اگر حج برای غیر باشد نیت حج دارم برای فلان کس یا نیت عمره دارم برای فلان کس بعد از نیت تلبیه گفته شود امام نووی میفرماید: المحرم ینوی ویلبی فان لب بلا نیة لم ینعقد احرامه و ان نوی ولم یلبی انعقد علی الصحیح کسی که میخواهد احرام ببندد واجب است نیت حج یا عمره را بکند و مستحب است بعد از نیت تلبیه گوید. پس اگر بدون نیت احرام تلبیه گفت احرامش منعقد نمی شود ولی چنانچه نیت احرام نمود و تلبیه نگفت بنا بر قول صحیح احرامش منعقد میشود. لازم به توضیح است که هیچ عمل عبادی بدون نیت صحیح و قبول نیست. چون پیامبر(ص) فرموده اند (انما الاعمال بالنیات) نیت انجام هر عبادتی از جمله حج و عمره باید با قلب باشد هر چند افضل آن است که همراه با تلفظ زبانی هم باشد.

ضیغه ی تلبیه این است: لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک لک لبیک ان الحمد والنعمه لک والملک لا

شریک لک

احرام به سه صورت انجام میشود:

۱- افراد

۲- تمتع

۳- قران

بدون اختلاف هریک از آنها جایز است لکن اختلاف در آن است که کدام بهتر است. به صورت بسیار خلاصه صورت افراد آن است که حاجی تنها احرام به حج ببندد و چون از آن فارغ شد سپس احرام به عمره ببندد و مناسک عمره را انجام دهد.

صورت قرآن آن است که از میقات با حج و عمره هر دو با هم احرام ببندد که اعمال مناسک عمره در اعمال مناسک حج مندرج و داخل می شود.

بدلیل استمرار لباس احرام و احتمالاً ارتکاب محرمات در حج افراد و قرآن اغلب کشور های اسلامی و کشورمان حج را بصورت تمتع بجا می آورند. لذا در این مختصر از توضیح حج افراد و حج قرآن صرف نظر کرده و به بیان احکام حج تمتع می پردازیم.

تمتع

احرام به صورت تمتع این است که شخص حاجی در ماه های حج و در یکی از میقات های مکانی، احرام به عمره ببندد و نیت کند و بگوید (نویت العمره و احرمت بها لله) نیت عمره کردم و احرام به عمره بستم برای خدا و اگر برای شخص دیگری عمره را بجا آورد میگوید (نویت العمره عن فلان و احرمت بها عنه لله) نیت عمره کردم بجای فلان کس و احرام به عمره بستم بجای او برای خدا. بعد از ورود بدون توجه به طواف القدوم اعمال عمره را تماماً انجام میدهد و آن عبارت است از:

۱- هفت بار طواف خانه ی خدا

۲- سعی بین صفا و مروه

۳- حلق یا تقصیر

۴- ترتیب

حاجی بعد از فراغت از اعمال عمره از احرام بیرون می آید و تا زمان بستن احرام به حج از لذایذ مشروع استفاده کرده و محرماتی که در حال احرام بر او حرام بود حلال می شود حاجی تا روز هشتم ذی الحجه هیچ محدودیتی ندارد معمولاً اکثر مسلمانان در روز هشتم ذی الحجه احرام به حج میبندند و میقات همه ی حجاج در آن روز محل سکونت شان مکه ی مکرمه است. بر کسی که حج تمتع را انجام می دهد فدیة واجب است که باید بدهد (توضیح فدیة ها در ادامه کتاب به اطلاع خوانندگان گرامی خواهد رسید).

ارکان حج پنج چیز است:

رکن اول: احرام که رکن اول عمره بود با شرایط فوق رکن اول حج نیز می باشد.

نکته: روز هشتم ذی الحجه (یوم الترویة) روز نهم ذی الحجه (یوم العرفه) و روز دهم ذی الحجه (یوم الاضحیه) نام دارد.

رکن دوم: وقوف در عرفه، چون پیامبر دستور داده که حج یعنی عرفه، مقصود آن است بیشترین بزرگترین ارکان درحج، عرفه است. وقوف در عرفات با حضور در یک قسمت از آن حاصل میشود ولو اینکه با عبور از آنجا در طلب عبدی فراری یا گمشده یا امثال آن باشد. در هر جا که توقف کند مادامی

که عرفه باشد اشکالی ندارد ایستادن در عرنه (جایی در کنار عرفات است) کافی نیست امروزه بین عرفات و عرنه با نصب تابلوی راهنما مشخص شده است. مستحب است نماز مغرب و عشا را با جمع التأخیر در مزدلفه خوانده شود با توجه به تجربه ای که بنده از وضعیت آن شب دارم تأخیر نماز مغرب و عشاء به مزدلفه خالی از اشکالات نیست. جمع بین شب و روز در عرفه مطابق عمل پیامبر است. لذا با تقلید از فتاوی علمای دین میتوان نماز مغرب و عشاء را باهم خواند مطمئناً روحانیون محترم کاروانها این مطلب را خوب درک میکنند لازم به یاد آوری است ترک جمع شب و روز در عرفه فدیة دارد.

رکن سوم: طواف خانه ی کعبه طواف الافاضه چون اجماع بر این است که مراد از این آیه (ولیطوفوا بالبيت العتیق) باید طواف بیت العتیق، یعنی خانه خدا را طواف کنند طواف افاضه است.

طواف رکن سه نام دارد.

۱- طواف زیارت

۲- طواف صدر

۳- طواف افاضه

شرایط صحت طواف الافاضه:

- ۱- طهارت و پاکی از بی وضویی و جنابت
- پیامبر اسلام (ص) به اسماء دختر عمیس که قاعده شده بود گفت: (اصنعی ما یصنع الحاج غیر ان تطوفی بالبت) هر کاری که حاجیان میکنند تو نیز بکن جز طواف خانه ی خدا.
- ۲- پاکی از آلودگی جسمی و لباس
- ۳- پاکی مکان
- ۴- ستر عورت و پوشش با لباس پاک چون پیامبر گفته است (الطواف بالبت صلاة الا ان الله احل قیه النطق فلا ینطق الا بخیر) طواف خانه ی خدا حکم نماز را دارد جز آنکه خداوند متعال در آن سخن گفتن را حلال کرده است پس هر کس در حین طواف سخن گوید جز نیکو و خیر نگوید.
- ۵- مراعات ترتیب، به این معنی که از حجر الاسود آغاز کند و خانه ی خدا در طرف چپ او واقع شود .
- ۶- در وقت طواف باید تمام بدنش خارج از خانه کعبه باشد و طواف بیرون از خانه ی کعبه از جمله شاذروان صورت گیرد چون شاذروان یا همان بنای چسپیده بااساس کعبه که حلقه های پرده در آن است جزء خانه ی کعبه است، چنانچه طواف کند و دستش موازی شاذروان باشد طوافش صحیح نیست.
- ۷- طواف باید خارج از حجر حضرت اسماعیل صورت گیرد.
- ۸- طواف باید در داخل مسجدالحرام صورت گیرد هر چند که توسعه پیدا کند.
- ۹- تعداد طواف باید هفت مرتبه باشد بنا بر قول صحیح پیوسته بودن هر هفت طواف به هم واجب نیست بلکه سنت است.

رکن چهارم: سعی بین صفا و مروه است، پیامبر بعد از طواف به طرف سعی حرکت کردند و هنگامی که نزدیک صفا شدند این کلام خداوند متعال را قرائت نمودند (ان الصفا و المروه من شعائر الله) همانا صفا و مروه از نشانه های خداوند هستند، آغاز میکنم با آنچه خداوند با آن آغاز نمود. سپس از صفا بالا رفتند تا کعبه را مشاهده کردند. پس سعی بین صفا و مروه یکی از ارکان حج و عمره است. چون عملاً پیامبر چنین کرده و درحین سعی فرموده: (اسعوا فان الله تعالی کتب علیکم السعی) شما نیز سعی را انجام دهید زیرا خداوند سعی بین صفا و مروه را بر شما واجب کرده است. سعی شعاری است که در حج و عمره صورت گرفته و انجام داده می شود، شرط است که این سعی بعد از طواف صحیح صورت گیرد خواه طواف الافاضه یا طواف القدوم باشد. مراعات ترتیب سعی نیز شرط است به این ترتیب که از صفا شروع کند و در مروه خاتمه دهد چون به مروه رسید یکبار محسوب میشود و بار دوم، شروع از مروه است که چون به صفا رسید دو بار محسوب میشود و به این منوال واجب است که هفت مرتبه سعی بین صفا و مروه را بجا آورد چون پیامبر عملاً چنین کرده است. برای سعی بین صفا و مروه طهارت شرط نیست و همچنین ستر عورت و دیگر شرایط نماز شرط نیست انجام دادن سعی سواره نیز جایز است لیکن پیاده بهتر است.

رکن پنجم: تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر است چون خداوند متعال میفرماید: (محلّقین روسکم و مقصرین) در حالیکه سرتان را میتراشید و موی تان را کوتاه میکنید.

پیامبر اسلام (ص) فرمودند: (رحم الله المحلّقین قالوا و المقصرین یا رسول الله قال و المقصرین) خداوند متعال رحم کند کسانی را که سرشان را می تراشند گفتند کسانی که سرشان را کوتاه میکنند چطور یا رسول الله؟ فرمودند و خداوند آنان را نیز رحم کند.

به روایت شیخین هر یک از تراشیدن یا کوتاه کردن موی مردان و زنان جایز است لیکن برای مردان تراشیدن و برای زنان کوتاه کردن بهتر است و تراشیدن یا کوتاه کردن سه عدد مو کفایت می کند زمان حلق و تقصیر برای حاجی یعنی برای کسی که احرام به حج بسته است بعد از رمی جمره ی عقبه است و برای کسی به عمره یا تمتع احرام بسته است بعد از فراغت از سعی بین صفا و مروه است و کسی که فدیّه با خود دارد وقت حلق و تقصیر بعد از سر بردن آن است. برای کسی که سرش طاس است و مو ندارد مستحب است چاقوی سر تراش را بر سرش مرور دهد. حلق نباید قبل از زمان خود انجام شود موی زده شده باید نزد قسمتی از سر باشد، یعنی اگر محرم از محاسن و یا سبیل خود یا هر جایی غیر از سر مویی کوتاه کند کافی نیست. در مورد زن کوتاه کردن مو لازم است اما اجماع علما بر این است که تراشیدن سر برای زنان امر نشده است. کوتاه کردن سه عدد موی برای زنان کفایت میکند. در مذهب امام شافعی بنا بر قول صحیح عمل حلق از ارکان حج و عمره است. و دلیل آن عمل پیامبر در آنچه اصحاب صحاح در آن روایت نموده اند میباشد. (ان رسول الله (ص) : حلق راسه فی حجه الوداع) رسول خدا در حجه الوداع موی سرش را تراشید.

واجبات حج به شش قسمت تقسیم میشود:

واجب اول بستن احرام در میقات مربوطه:

برای انجام مناسک حج و عمره دو میقات زمانی و مکانی مشخص شده است.

۱- میقات زمانی: میقات زمانی برای احرام به حج از اول ماه شوال شروع و تا شب عید قربان ادامه دارد. به اتفاق علما تمام سال زمان جواز احرام به عمره و انجام مناسک آن است.

۲- میقات مکانی: میقات مکانی حدود مشخص و معینی را گویند که باید احرام به حج و عمره در آن مکان بسته شود. و جائز نیست برای کسی که قصد انجام فریضه ی حج و عمره دارد بدون احرام از آن اماکن مشخص عبور نماید. از ابن عباس روایت شده پیامبر(ص) برای اهل مدینه ذوالحلیفه که مشهور است با ابیار علی برای اهل شام جحفه و برای اهل نجد قرن المنازل برای اهل یمن یلملم و فرمود اگر افراد دیگری غیر از اهل این مناطق برای انجام حج و یا عمره از میقات ایشان آمدند همان میقات محل بستن احرام آنها نیز خواهد بود. و کسی که از جاهای نزدیکتر از مناطق مذکور بیاید همان محل سکونتش میقات او خواهد بود بنا بر این میقات حج برای ساکنان مکه خود شهر مکه است میقات عمره همان میقات حج است. ولی اگر کسی در شهر مکه بود و قصد انجام عمره را کرد واجب است برای بستن احرام از حرم مکه خارج شود و در این حکم در بین اهل مکه و مسافر تفاوتی وجود ندارد. کسی که با نیت حج یا عمره از یکی از میقاتهای مذکور عبور کند برای بستن احرام باید به میقات برگردد و اگر برنگردد خونی بر او واجب میشود.

مسافت میقات ها به مکه ی مکرمه:

- ۱- ذوالحلیفه که در حدود ۴۲۰ کیلومتری شمال مکه واقع شده است. میقات مردم مدینه و کسانی است که از آن طریق به حج میروند و اکنون به ابیار علی و مسجد شجره مشهور است.
- ۲- جحفه که در حدود ۲۸۰ کیلومتری شمال مکه واقع شده، میقات اهل شام، اردن، فلسطین، سوریه، لبنان، مصر، مغرب، تونس، الجزایر، و دیگر کشورهایی که از آن طریق به حج میروند میباشد. و اکنون از رابع که نزدیک به جحفه است احرام می بندند.
- ۳- قرن المنازل که در حدود ۷۸ کیلومتری شرق مکه واقع شده میقات اهل نجد کشورهای حواشی خلیج فارس و ایران است و اکنون به (سیل کبیر) مشهور است.
- ۴- یلملم که در حدود ۱۲۰ کیلومتری جنوب مکه واقع شده میقات مردم یمن و همچنین کشورهایی که در جنوب آسیا قرار گرفته اند مانند مالزی، اندونزی، هند، پاکستان، و دیگر کشورهای آن مسیر که اکنون به السعديه مشهور است.
- ۵- ذات عرق که حدود ۱۰۰ کیلومتری شمال شرقی مکه واقع شده میقات اهل عراق است و اکنون از ضریبه احرام میبندند. و در حال حاضر به دلیل عدم وجود راه مهجور میباشد.

واجب دوم ماندن تمام شب یا قسمتی از شب در مزدلفه:

قرآن میفرماید (لیس علیکم جناح ان تبتغوا فضلا من ربکم فاذا افضتم من عرفات فاذا ذکرنا الله عند المشعر الحرام واذکروه کماهداکم و ان کنتم لمن الضالین) گناهی بر شما نیست که از فضل خدا و از منافع اقتصادی در ایام حج برخوردار شوید و هنگامی که از عرفات کوچ کردید خدا را در نزد مشعر الحرام یاد کنید همانطوری که شما را هدایت نمود اگر چه پیش از آن از گمراهان بودید هنگامی که فرد محرم بعد از غروب آفتاب عرفات را ترک کرد و به مزدلفه (جایی بین عرفات و منا) رسید واجب است تا بعد از

نیمه شب در آنجا بگذرانند و به دعا و نیایش و نماز بپردازد و اگر نماز مغرب و عشا را در عرفه نخوانده است بصورت قصر و جمع التاخیر در مزدلفه بخواند و سنگ ریزه ها را در آنجا برای رمی جمرات جمع کند اندازه ی هر سنگ ریزه به اندازه ی یک نخود یا کمی بزرگتر باشد. سنگ از هر سرزمینی باشد کفایت میکند اما جمع آوری سنگ ریزه ها در مزدلفه مستحب است ماندن تا صبح در مزدلفه واجب نیست بنا بر روایتی از پیامبر همه ی مزدلفه، مشعر الحرام به شمار میرود. ترک شب ماندن در مزدلفه بدون عذر موجب دم است.

جمع التقدیم ۳ شرط دارد:

۱- نیت جمع قبل از نماز اولی.

۲- توالی بلافصل.

۳- ترتیب.

معذورین از مبییت (شب ماندن) در مزدلفه:

۱- اهل سقایه و خادمین با همه ی خدمت های ضروری

۲- چوپان و محافظین چهار پایان از جمله شتر و گوسفند

۳- کسانی از ترس مال در مزدلفه حاضر نشوند

۴- کسی که بیمار است و یا از بیماری پرستاری میکند

۵- در صورتی که حاجی یکی از عذر های فوق الاشاره یا شبیه آن را داشته باشد و نتواند در اوقات شرعی، شب در مزدلفه بماند و به لحاظ ضرورت مجبور به ترک مبییت شود جزء معذورین بوده و فدیة بر او واجب نیست و خللی در صحت حج ایجاد نمی شود.

جلو انداختن زنان و کودکان و ضعفا بعد از نصف شب عید از مزدلفه بسوی منا مستحب است تا این افراد قبل از ازدحام رمی جمره ی عقبه را انجام دهند چون پیامبر این کار را کرده اند بصورت استحباب حجاج قبل از طلوع خورشید به منا حرکت میکنند و هنگام رسیدن به وادی محسّر که بین مزدلفه و منا واقع است با سرعت بیشتر حرکت مینمایند چون درّه محسّر محل نزول عذاب الهی بر سپاه ابرهه و اصحاب فیل است و پیامبر در آن سریع حرکت کردند در مسیر حرکت تا رمی جمره عقبه تلبیه گفتن مستحب است.

واجب سوم رمی جمرات سه گانه:

فرد محرم بعد از وقوف در عرفات و شب ماندن در مزدلفه واجب است به آخر منا در جهت مکه رفته و شیطان بزرگ را که به جمره ی عقبه معروف است با پرتاب هفت سنگ آنرا سنگ سار نماید و در ایام تشریق (سه روز بعد از عید) رمی جمرات سه گانه شروع می شود و زمان رجم جمرات از وقت نماز ظهر تا غروب آفتاب است. بعضی از علمای شافعیه از جمله امام الحرمین و امام رافعی (رحمهما الله) فرموده اند رمی جمرات قبل از ظهر هم درست است اما کسی که موفق به رجم شیطان ها در این زمان نشود میتواند بعد از غروب این کار را انجام دهد و میتواند بدون فدیة آن را تا روز دوم به تاخیر اندازد باید در رمی جمرات ترتیب لحاظ شود یعنی از شیطان کوچک آغاز شود و با شیطان بزرگ خاتمه یابد. چنانچه

سنگ ریزه را در جمره ها قرار دهد و آنها را آنجا بنهد بنا بر قول صحیح قبول نیست چون نهادن سنگ انداختن سنگ نیست شرط است که به قصد جمره ها سنگ انداز پس چنانچه سنگ ها را در هوا انداخت و بر جمره ها افتاد قبول و معتبر نیست. شرط است که حاجی سنگ ریزه ها به دست خود اندازد پس چنانچه سنگ ها را با پای خود یا با کمان و فلاخن اندازد جائز نیست و شرط است که هفت عدد سنگ را در هفت مرتبه پرتاب کند پس اگر دو الی هفت سنگ را به یک باره انداخت یک سنگ به حساب می آید. اگر حاجی بعلت بیماری یا غیر آن از انداختن سنگ ها عاجز باشد کسی را بجای خویش تعیین کند که بجای او رمی جمرات کند. بشرط اینکه شخص نائب خود سنگ انداخته باشد و الا جائز نیست که بجای او سنگ اندازی کند.

واجب چهارم ماندن در منی:

سه روز بعد از عید قربان ایام تشریق و ایام المعدودات نامیده می شود و ده روز اول ذی الحجه را ایام المعلومات گویند حاجیان که در روز های ایام التشریق رمی جمرات را انجام میدهند و در شب های آن هم در منی می مانند و اصطلاحاً بیتوته میگویند. ماندن شبها در منی در اختیار حجاج است یا شب یازدهم و دوازدهم در منی بیتوته می کند یا شب یازدهم، دوازدهم و سیزدهم بیتونه میکند. خداوند فرموده است : (واذکروا الله فی ایام معدودات فمن تعجل فی یومین فلا اثم علیه و من تاخر فلا اثم علیه) و در سه روز مشخصی (که سه روز ایام تشریق یعنی یازدهم ، دوازدهم و سیزدهم ماه ذی الحجه است به سر میبرند) و اگر کسی (عبادت سه روزه را در دو روز اول ایام التشریق انجام دهد) و شتاب نماید گناهی بر او نیست که به مکه برگردد و مبیت شب سوم رمی جمرات روز سوم ایام التشریق را ترک نماید گناهی بر او نیست و کسی که ماندگار شود و از رخصت استفاده نکند گناهی نخواهد داشت ماندن در شب های ایام التشریق (دو شب یا سه شب) واجب است و ترک آن فدیة دارد و بدون گذر ترک بیتوته در منی جایز نیست قدر واجب بیتوته در منی معظم دو شب اول از ایام التشریق می باشد یعنی بر حاجی واجب است بخش بیشتر و اعظم در شب ایام التشریق را در صحرای منی بماند و از آن خارج نشود.

واجب پنجم طواف الوداع:

فقها متفقند بر این که شخص مکی و یا آفاقی اگر در مکه مسکن گزیند و از آن خارج نشود طواف وداع بر او واجب نیست. هنگامی که حاجی تمامی مناسک را ادا کرد و اعمال حج را به جا آورد قبل از خروج از مکه واجب است بنا به قول صحیح امام شافعی برای آخرین بار کعبه را طواف نماید زیرا امام بخاری از انس روایت کرده است هنگامی که پیامبر از اعمال حج فارغ شدند طواف وداع را بجا آوردند این طواف از زنانی که در زمان قاعدگی هستند ساقط می شود اگر حاجی بعد از طواف وداع سریعا مکه را ترک نکرد و بدون عذر و یا با عذری که مربوط به سفر حج نمی باشد مانند عیادت بیمار یا رفتن به فروشگاه و مغازه ها برای خرید کالا در مکه ماند هر چند زمان کوتاه باشد تکرار طواف وداع بر او واجب می شود. ضمناً طواف وداع بدون لباس احرام و با لباس همیشگی خود انجام میشود و بعد از طواف وداع سعی بین صفا و مروه انجام نمی شود ترک طواف وداع بدون عذر موجب دم است.

واجب ششم اجتناب از محرّمات در حال احرام: که در ادامه به توضیح محرّمات میپردازم

نکته ی اول: هر چه برای حج رکن است برای عمره نیز رکن میباشد جز وقوف در عرفات.

نکته ی دوم : عمره دو واجب دارد واجب اول احرام در میقات ، واجب دوم اجتناب از محرمات. نکته ی سوم: فرق میان ارکان و واجبات حج آن است که اگر یکی از ارکان حج و عمره ترک شود با فدیة (ذبح گوسفند یا گرفتن ده روز روزه که سه روز آن در مکه و هفت روز دیگر آن بعد از بازگشت به وطن است) جبران نمی گردد در حالیکه هر گاه یکی از واجبات حج و عمره ترک شود با فدیة جبران می گردد. پس ترک یکی از ارکان پنجگانه، حج را باطل میکند. اما ترک یکی از واجبات خللی در صحت حج و یا عمره ایجاد نمی کند.

قال رسول الله (ص): (من ترک نسکا فعليه دم) روا ابن عباس. هرکس نسکی (واجبی) از مناسک حج را ترک کند بر او واجب است که خون بریزد.

محرمات احرام:

چیز هایی که بر حاجی و یا عمره گذارد در حال احرام حرام است عبارتند از:

- ۱- پوشیدن لباس دوخته برای مردان
- ۲- پوشیدن از سر برای مردان
- ۳- پوشاندن چهره و روی برای زنان
- ۴- برای کسی که در حال احرام است حرام است که مویش را شانه کند یا آن را از هم رها کند یا با ناخن آن را بخاراند چنانچه بداند که به علت انباشته بودن موهایش با شانه کردن و خاراندن مویی از آن کنده شود.
- ۵- در حال احرام ازاله موی یا تراشیدن حرام است چون خداوند متعال فرموده است (ولا تحلقو روسکم حتی يبلغ الهدی محله) تا اینکه هدیه ی قربانی به محلش میرسد سرتان را نتراشید.
- ۶- ازاله و گرفتن ناخن نیز حکم ازاله ی موی را دارد فرق نمی کند کوتاه کردن باشد یا بریدن بوسیله ی دندان و یا وسایل دیگر و امثال آن چون علما بر حرام بودن آن به هر شکل اجماع دارند.
- ۷- استعمال مواد خوشبو در جامه و بدن چون مواد خوشبو رفاهیت است و با روح احرام سازگاری ندارد و حاجی باید ژولیده و غبار آلود باشد.
- ۸- کشتن حیوانات شکاری خشکی، شکار عبارت است از حیوان جاندار وحشی که طبعاً گرفتن آن ممکن نیست مگر با حیله و نیرنگ خواه اهلی باشد یا خیر. در اینکه صید حرام است فرقی نمی کند حیوان باشد یا پرنده ، چون به هر حال نام صید و نخجیر بر آن اطلاق میشود و همان گونه که کشتن آن حرام است شکار کردنش نیز حرام است به دلیل قول خداوند متعال (وحرم علیکم صیدالبر مادمتم حرما) تا زمانی که در احرام باشید شکار کردن در خشکی برای شما حرام است اگر چه گوشتش خوردنی و حلال باشد اما اگر گوشتش حلال نباشد تعرض به آن حرام نیست و چنانچه در احرام به قتل هر جانوری اقدام کرد که گوشتش حلال نیست براو فدیة واجب نیست.
- ۹- عقد نکاح، کسی که در احرام است نه کسی را به نکاح خویش در می آورد و نه به کسی نکاح میبندد.

- ۱۰- جماع با همه ی انواعش
- ۱۱-استمنا
- ۱۲-مقدمات جماع و مباشرت با شهوت
- ۱۳-کندن درختان
- ۱۴-کندن گیاهان
- ۱۵-روغن و رنگ مالیدن به موی سر و ریش.

شروط حرام بودن محرمات:

- ۱- علم به حرام بودن آن: یعنی نسبت به اینکه آن فعل حرام است آگاهی داشته باشد.
 - ۲- تعمد: یعنی با قصد و عمد آن را مرتکب شود.
 - ۳- عقل: یعنی در حین ارتکاب محرمات عقل از او زایل نشده باشد.
 - ۴- بلوغ: رسیدن به سن رشد.
 - ۵- اختیار: یعنی به انجام و ترک آن قادر باشد پس اگر جاهل یا ساهی یا دیوانه یا بچه یا شخصی مجبور، یکی از محرمات را انجام دهد تکلیفی ندارد و اثری بر آن مترتب نیست باید دانست که همه ی محرمات احرام فدیة ندارد و ارتکاب همه ی آنها موجب گناه نیست بلکه به چهار قسم زیر تقسیم میشوند.
- قسم اول: امور محرمی که انجام آن گناه است ولی فدیة ندارد مانند عقد نکاح، نظر به شهوت، کمک در کشتن کشتار، کمک در کندن درختان با دادن اسباب و امثال آن، ترساندن شکار، خوردن گوشت شکاری که دیگری آن را کشته است.
- قسم دوم: آنچه مباشرت آن فدیة دارد ولی گناه نیست (هر چند بعضی از فقها آن را گناه میدانند) مانند ازاله ی مو، گرفتن ناخن، مرد سر خود را به سبب عذر موجه بپوشاند (زحم و مرض) ، زن صورت را به سبب گرما و سرما بپوشاند، تلف کردن شکار بدون قصد اتلاف یعنی به سبب ترساندن و ذبح کردن به واسطه ی شدت گرسنگی و امثال آن.
- قسم سوم: آنچه ارتکابش نه گناه است نه فدیة دارد مانند ازاله موی ابرو یا موی سر اگر به قدری بلند است که جلوی چشم را بگیرد ازاله ی موی چشم(مژه) یا ناخن شکسته که موجب اذیت باشد. کشتن صیدی که حمله کند، پایمال کردن ملخ که راه تردد را بسته باشد ، و بالاخره آنچه برای رفع احتیاج مباح است و آنچه برای رفاه حال از روی فراموشی یا به اکراه یا به علت علم نداشتن به حرمت آن مرتکب شود.
- قسم چهارم: آنچه ارتکابش هم گناه است و هم فدیة دارد که شامل بقیه محرمات می شود.

فدیه ها

کل فدیة ها بیست یک مورد میباشد و به اعتبار احکام چهار قسم است.

۱- فدیة ترتیبی تقدیری:

ترتیبی آن است که تا از واجب اول عجز حاصل نشود عدول به سوی واجب دوم جایز نیست. و تا از دومی هم عجز حاصل نشود عدول به واجب سوم صحیح نمی باشد. تقدیری یعنی مقداری که از واجب اول به سوی آن عدول میشود در شرع معین و مقدر شده است. پس فدیة ی ترتیبی تقدیری عبارت است از ذبح یک حیوان و اگر نتوانست ده روز روزه بگیرد که سه روز آن هنگام حج پس از احرام و پیش از روز عید و هفت روز دیگر پس از بازگشت به وطن گرفته شود. روزه گرفتن پشت سر هم در هنگام حج واجب نیست و تاخیر دو روز اول کلا یا بعضا از روز عید حرام است زیرا تاخیر آن از وقت خود موجب قضا است و تاخیر فریضه از وقت خود عمدا که منجر به قضا گردد حرام است.

فدیة ترتیبی تقدیری در نه مورد واجب است:

- ۱- فدیة تمتع
- ۲- فدیة ی حج قران
- ۳- فدیة عدم جمع شب و روز در عرفات (فوات)
- ۴- فدیة ترک احرام از میقات
- ۵- فدیة ترک سنگریزه ها
- ۶- فدیة ترک بیتوته در منی
- ۷- فدیة ترک طواف الوداع
- ۸- فدیة ترک مندور
- ۹- فدیة ترک مبیت در مزدلفه
- ۲- فدیة ی ترتیبی تعدیلی:

(تعدیلی یعنی تقویمی تبدیل به قیمت) تعدیلی یعنی هرگاه از مقدار واجب عاجز شود مقدار واجب اول تعدیل میشود یعنی آن را معین نموده و به آن عدول می شود که معادل قیمت آن طعام خریده و صدقه میدهد. اگر از صدقه نیز عاجز باشد عوض هر یک مد یک روز روزه میگیرد. فدیة تعدیلی در دو مورد واجب میگردد:

۱- فدیة جماع (عامدا ، عالما)

۲- فدیة احصار (باز ماندن از حج به علت موانع)

فدیة ی جماع عبارت است از ذبح یک شتر پنج ساله (بدنه) نر یا ماده که دارای صفات قربانی باشد در غیر این صورت هفت گوسفند و اگر آنها هم نشد معادل یک شتر پنج ساله بعنوان صدقه اطعام کند اگر تصدق هم ممکن نباشد به عوض هر یک مد باید یک روز را روزه بگیرد و فدیة ی جماع بر عهده ی

وطی کننده است نه بر وطی شونده و بنا بر قول معتمد وطی کننده علاوه بر فدیة باید نسک باطل شده را هم اعاده کند زیرا از لحظه ای که نسک آغاز میشود به فرض واجب مبدل میگردد و قضای آن واجب است. توضیح اینکه مقاربت و جماع در حج وقتی حج را باطل میکنند و موجب قضای آن در سال دیگر می شود که مقاربت قبل از تحلل اول باشد و اگر در بین تحلیلین واقع شود حج باطل نمیشود اما موجب فدیة است.

۳- فدیة تخییری تقدیری:

تخییری یعنی فدیة دهنده مختار است هر کدام از مقادیر تعیین شده که بخواهد فدیة بدهد و آن عبارت است از ذبح یک گوسفند و تصدق دادن سه صاع از قوت خوراک محل به شش نفر از مساکن حرم به هر کدام نیم ساع و یا گرفتن سه روز روزه البته لازم نیست این روزه ها را پشت سر هم بگیرد در صورت تکرار ارتکاب محرمات فدیة نیز تکرار میشود. فدیة یک مو یک مد است و فدیة دو مو دو مد است و فدیة ی سه مو فدیة کامل است. فدیة ی گرفتن ناخن مانند فدیة مو است.

فدیة تخییری تقدیری برای هشت مورد زیر واجب است:

- ۱- ازاله ی گرفتن حد اقل سه مو
- ۲- گرفتن حد اقل سه ناخن
- ۳- استعمال عطر و مواد خوشبویی که حرمت آن در حالت احرام مقرر شده است.
- ۴- روغن مالیدن به مو
- ۵- پوشیدن لباس مخیط و محیط
- ۶- مقدمات جماع
- ۷- استمناء
- ۸- فدیة ی جماع غیر مفسد (بین تحلیلین)

۴- فدیة تخییری تعدیلی:

یعنی تقویمی به اختیار فدیة دهنده و آن عبارت است از ذبح یا قیمت آن ، یعنی معادل آن طعام خریده و صدقه بدهد، یا به عوض هر مد از آن روزه بگیرد.

فدیة تخییری تعدیلی در دو مورد واجب میگردد:

- ۱- فدیة شکار: عبارت است از آنکه اگر شکار مقتول در بین حیوانات اهلی نمونه داشت، نمونه آن را فدیة میدهد. مثلا در برابر کشتن آهو یک گوسفند را ذبح میکند و در برابر کشتن خر وحشی یا گاو وحشی گاوی ذبح میکند یا قیمت آن را برآورد میکند و با قیمت آن طعام را خریداری کرده و در میان فقرای حرم تقسیم می کند. و یا در برابر هر مدی از آن طعام یک روز روزه بگیرد. و اگر شکار مقتول نمونه ی اهلی نداشت مانده تمام پرندگان جز کبوتر، با قیمت آن طعام خریداری کرده و در میان فقرای حرم تقسیم می کند. یا در برابر هر مد از آن ، یک روز روزه میگیرد. و در مقابل کشتن یک کبوتر باید یک گوسفند را ذبح کند. و یا در برابر هر مدی از آن یک روز روزه بگیرد.

۲- فدیة ی کندن درخت: فدیة کندن یک درخت برابر با ذبح یک گوسفند است. لازم به ذکر است برای وجوب فدیة در محرماتی که مقصود از ارتکاب آنها اتلاف محض است، مانند کشتن شکار و قطع درخت، و یا اتلاف در آن غلبه دارد مانند ازاله ی مو و گرفتن ناخن در این موارد به سه شرط فدیة واجب میشود.

۱- تمیز

۲- عقل

۳- اختیار

و اما در بقیه ی محرمات عمد و علم شرط است.

سنت های حج

عمده سنت های حج به قرار زیر میباشد:

۱- غسل احرام

۲- غسل برای ورود به مکه

۳- غسل برای وقوف در عرفات

۴- غسل در مزدلفه

۵- غسل برای رمی جمرات در ایام تشریق

۶- استعمال بوی خوش پیش از احرام و پس از غسل احرام

۷- تلبیه گفتن

۸- تکرار تلبیه

۹- درود و صلوات بر محمد و آل محمد

۱۰- طواف القدوم برای حج افراد

۱۱- وقوف در مشعر الحرام که کوهی است در قسمت آخر مزدلفه

۱۲- آشامیدن آب زمزم

۱۳- خواندن ادعیه و اذکار مخصوص هر یک از اوقات و مکانهای مقدس

۱۴- نمازهای چهار رکعتی را شکسته بخواند در جاهایی که به آن سفارش شده است

۱۵- ادعیه و اذکار در تمام سنت های طواف

مهمترین سنت های طواف عبارتند از:

۱- شروع طواف با بوسیدن یا مالیدن دست و پیشانی یا اشاره ی به حجر الاسود.

۲- تکرار بوسیدن یا مالیدن دست و پیشانی یا اشاره در هنگام شروع هر دور از طواف.

۳- استلام رکن یمانی با دست یا چوب و یا اشاره.

- ۴- بوسیدن دست خود پس از استلام رکن یمانی.
- ۵- رمل برای مردان (جست و خیز کردن در سه دور اول طوافی که بعد از آن سعی انجام شود) و چهار دور باقی به مشی عادت‌ی حرکت کند.
- ۶- اضطباع در سعی و در طوافی که در رمل است (یعنی وسط ردا را زیر بغل راست جمع کرده و در هر طرف آنرا بر روی شانه ی چپ بیاندازد).
- ۷- نزدیک شدن مرد به بیت در هنگام طواف اگر موجب زحمت دیگران نشود.
- ۸- خواندن دو رکعت نماز در پشت مقام حضرت ابراهیم.
- این حدیث شریف به عنوان حسن ختام مطالب آورده می شود:
- انجا که پیامبر فرمود: (من زارنی بعد وفاتی فکانما زارنی فی حیاتی) یعنی هر کس مرا در حال وفاتم زیارت کند مانند آن است که در حال حیات مرا زیارت کرده است لذا یکی از مستحبات مدینه ی منوره زیارت پیامبر و روضه ی مطهره و خاندان پیامبر و ازواج طاهرات و یاران پیامبر در بقیع است. زیارت شهدای احد بویژه حضرت حمزه سیدالشهدا و دو رکعت نماز در مسجد قبا نیز از مستحبات است.

